

«ՀԱՋՈՐԴԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆ» ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ

Հոդվածում վերլուծության են ենթարկվել հաջորդելիության բոլոր սահմանումները և տարբեր հեղինակների մեկնաբանումները այս հասկացության վերաբերյալ: Արդյունքում՝ սույն հասկացության բազուն ու տարաբնույթ սահմանումները դասակարգել ենք և ներկայացրել «հաջորդելիություն» հասկացության պատմա-տրամաբանական զարգացմանը հիերարխիկ աստիճանների տեսքով. փիլիսոփայական, գիտական, մանկավարժական և նեղ-մանկավարժական (մաթեմատիկայի դասավանդման տեսանկյունից): Որպես դասակարգման հիմք ենք վերցրել հաջորդելիության այն գործառնությունը, որը դոմինանտ է տվյալ երևույթում:

Հանգուցային բառեր և արտահայտություններ՝ հաջորդելիության սկզբունք, սահմանում, բառարան, փիլիսոփայական, գիտական, մանկավարժական:

Գոյություն ունեն «հաջորդելիություն» հասկացության տասնյակից ավելի սահմանումներ, որոնցից յուրաքանչյուրը յուրովի է մեկնաբանում հաջորդելիության իմաստն ու նշանակությունը: Հաջորդելիության սահմանումներ գտանք հայալեզու, ռուսալեզու հանրագիտարաններում, բացատրական, փիլիսոփայական, մանկավարժական, սոցիալական բառարաններում, որոնցում «հաջորդելիություն» հասկացությունը բացահայտվում է տարբեր տեսանկյուններից: Որոշ հեղինակներ ուսումնասիրել են տարբեր երևույթների հաջորդելիության հարցը, մյուսները՝ ուսումնական առարկաների հաջորդելիությունը, երրորդները՝ միև-

նույն առարկայի տարբեր թեմաների, հաջորդները՝ ուսուցման տարբեր փուլերի հաջորդելիությունը: Հաջորդելիության յուրաքանչյուր գործառնություն համապատասխան տրվել են այս ֆենոմենի բազմաբնույթ սահմանումներ:

Փիլիսոփայական բառարանում հաջորդելիության սահմանումը հետևյալն է. «Հաջորդելիությունը զարգացման տարբեր փուլերի և աստիճանների միջև կապ է, որի էությունը կայանում է ամբողջի՝ որպես համակարգի փոփոխման դեպքում նրա կամ նրա առանձին կողմերի որոշ տարրերի պահպանման մեջ: Հաջորդելիությունը բացասման բացասման օրենքի կարևորագույն գծերից է:...» [1,360]: Հաջորդելիության փիլիսոփայական սահմանումն իր ծավալով շատ լայն է և ներառում է հաջորդելիության ընդհանուր, համատեղեցեական և համարնական գործառնությունները: Առաջին հերթին դրանք կապված են կենդանի աշխարհի հետ: Պետք է նշել, որ աշխարհում ամեն ինչ գտնվում է դիալեկտիկական զարգացման մեջ, այսինքն՝ առաջանում է, շարժվում ու փոփոխվում է, ի վերջո՝ հակասվում և ժխտվում է հաջորդների կողմից: Սերունդներին փոխարինում են մյուսները, նորը ժխտում է հինը, սակայն աստիճանաբար ինքն էլ հին դառնալով՝ ժխտվում է առավել նորի կողմից: Առանց հաջորդելիության անհնար է նոր տեսակների առաջացումը կենդանի բնության մեջ: Դիալեկտիկորեն ընկալված բացառումը ենթադրում է ոչ միայն հնի բացառում, քայքայում, ջնջում, այլև պահպանում և զարգացում է այն ռացիոնալի, որն արդեն իսկ ձեռք էր բերվել

նախորդ փուլում [1,15]: Պահել դրականը բացասականում և նկատել հաջորդի նախադրյալները ներկայիս արդյունքի մեջ. սա է գլխավորը աշխարհի բանական գիտակցման մեջ: Այսպիսով, սերունդից սերունդ պահպանվում և փոխանցվում են օրգանիզմների «լավ» հատկանիշները, նրանք էլ գումարվում, համալրվում են և վերածվում են ադապտացիայի՝ հարմարվողականության: Հաջորդելիությունը բնորոշ է նաև մարդկության պատմությանն ու մշակույթին: Չնայած պատմության և, հատկապես, մշակույթի սուբյեկտիվ ընկալմանը՝ գոյություն ունեն որոշ օբյեկտիվ օրինաչափություններ: Համաշխարհային մշակույթի պատմության ողջ ընթացքում գործող ամենակարևոր և ամենաընդհանրական ու օբյեկտիվ օրինաչափություններից մեկն է հաջորդելիությունը:

Ուսուցման հաջորդելիության խնդիրը կրթության հնագույն խնդիրներից է: Այն առաջացել է ավելի վաղ, քան ավագ սերնդի կողմից փորձ է արվել մատաղ սերնդին փոխանցել իր սոցիալական փորձը սովորույթների, ավանդույթների, արարողակարգերի, վարքի էթիկական նորմերի, համատեղ ապրելու կանոնների միջոցով: Սոցիալական փորձի փոխանցման պահանջմունքից էլ ձևավորվեցին կրթության ամբողջական համակարգերի նախատիպերը: Զարգացման ավելի բարձր մակարդակում ցածր մակարդակի որոշ հատկությունների պահպանման և կրկնման դեպքում միայն տեղի կունենա առաջընթաց: Այդպես, պատմական առաջընթացի աստիճանով քայլ առ քայլ բարձրանալով և անցնելով մի հասարակական – տնտեսական կազմավորումից մյուսին, մարդկությունն ամեն անգամ նորովի չի ստեղծում իր նյութական և հոգևոր մշակույթը, այլ հենվում է արդեն իսկ ձեռք բերած արդյունքների վրա: Այսպիսով, ինչպես նյութական, այնպես էլ հոգևոր մշակույթի զարգացման գործընթացը անխմստ կլինի առանց հաջորդելիության [1,34]: Առաջիններից ուսուցման

հաջորդելիության հարցը այս կամ այն չափով շոշափել են դեռևս հին հույն և հռոմեացի մտածողները: Նրանց կողմից դիտարկվող հաջորդելիությունը լայն և ընդհանուր էր, տալիս էր հաջորդելիության փիլիսոփայական մեկնաբանումը և կապված էր «շարժում» և «զարգացում» հասկացությունների հետ: Անտիկ մտածողները կարևորել են «ուսուցչից» «աշակերտներին» տրվող գիտելիքները, ինչպես նաև դիտարկել են ուսուցման բոլոր փուլերի փոխկապակցվածությունը, նրանց որոշակի հաջորդականությունը: Մեծ է հաջորդելիության ազդեցությունը հասարակության օրինաչափ զարգացման վրա: Հաջորդելիությունը հանդես է գալիս որպես անընդհատ կրթության համակարգում մարդու զարգացման օրինաչափություն: Տարբեր մանկավարժական համակարգերում անընդհատ և առաջադիմական կրթության գաղափարներ հանդիպում ենք մի շարք հետազոտողների աշխատանքներում շատ ավելի վաղ, քան մանկավարժության մեջ հայտնվեց «հաջորդելիություն» եզրույթը (Մ.Ֆ. Կվինտիլիան, Տ. Կամպանելա, Տ. Մոր, Մ. Մոնտել, Յ.Ա. Կոմենսկի, Գ. Պեստալոցցի, Ա. Դիստերվերգ, Կ.Դ. Ուշինսկի): Հաջորդելիությունն ունի խորը փիլիսոփայական արմատներ: Այն դիտարկել է Հեգելը՝ որպես կրկնակի բացասման օրենքի կարևոր հատկանիշ, որը պայմանավորում է բոլոր առարկաների զարգացումը:

Փիլիսոփայական սահմանումը նշում է հաջորդելիության լայն գործառույթները, որոնցից է համամարդկային փորձի և մարդկության կուտակած գիտելիքների փոխանցումը: Իրականության վերաբերյալ օբյեկտիվ գիտելիքների մշակումը, տեսական համակարգումն ու փոխանցումը հաջորդելիության ընդհանուր գործառույթը բարձրացնում են գիտական մակարդակի վրա: Գիտական տեսության զարգացումը հնարավոր է միայն ժխտվող գիտելիքի բովանդակության մեջ դրականի պահպանման և նորի մեջ

ներառման դեպքում: Այսինքն՝ հաջորդելիության մեկնաբանումը գիտական տեսանկյունից իր ծավալով ավելի նեղ է, քան փիլիսոփայական՝ հաշվի առնելով, որ փիլիսոփայությունը է բոլոր գիտությունների «մայրն է»: Այսպիսով՝ հաջորդելիության գիտական և փիլիսոփայական սահմանումները հարաբերվում են՝ որպես տեսակը սեռին: Պատկերելով էլեր-Վիեննի օղակներով՝ կունենանք

Գծապատկեր 1.

Ընդհանուր գիտական տեսանկյունից հաջորդելիություն հասկացության ամբողջական մեկնաբանման առաջին փորձերը կատարվել են 17-րդ դարում: Դրանք պատկանում են Յ. Ա. Կոմենսկուն: Գիտելիքը զարգանում է շարժման մեջ, մի վիճակից անցնելով մյուսին՝ դառնում համընդհանուր: Մի տեսություն հերքվում է մյուսով, բացահայտվում են փոփոխման օրենքներն ու կապերը՝ որպես նրա մի վիճակի հերքում հաջորդով: Ժխտվող վիճակը չի նետվում, այլ՝ պահվում է ձևափոխված տեսքով: Իրականությունն անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ոչ թե ստատիկայում, այլ առաջին հերթին՝ դինամիկայում՝ շարժման և զարգացման մեջ: Գիտական մակարդակում հաջորդելիության սկզբունքի գործառնություններից առաջին հերթին պետք է նշել համակարգերի ստեղծումը: Համակարգերի զարգացման մեջ առկա է պատմական հաջորդելիությունը: Համակարգային մոտեցումը դիտարկում է ոչ այնքան օբյեկտի կառուցվածքը, նրա ստատիկ վիճակը, որքան այլ օբյեկտի հետ ունեցած կապն ու հաջորդելիությունը կամ էլ միևնույն օբյեկտի տարբեր վիճակների, որևէ օբյեկտի վերափոխումը

մեկ այլ՝ որակապես նրանից տարբերվող օբյեկտի: Նոր համակարգը ստեղծում ու ձևավորում է իր սեփական բաղադրիչները, որոնք պակասում էին նախկին գործառնություններն իրականացնելու և նպատակներին հասնելու համար:

Հաջորդելիություն հասկացության մեկնաբանումը մանկավարժության տեսանկյունից այդ ֆենոմենը բարձրացրեց այլ մակարդակի վրա և պայմանավորեց այդ սկզբունքի պատմա- տրամաբանական զարգացման երրորդ մակարդակը: Մանկավարժական բառարանում տրված է հաջորդելիության հետևյալ սահմանումը. «Առարկայի ուսուցման տարբեր աստիճաններում նրա մասերի միջև անհրաժեշտ կապերի և ճիշտ հարաբերակցության հաստատում: Հաջորդելիության հասկացության տակ հասկանում ենք նաև այն պահանջները, որոնք ներկայացվում են սովորողների գիտելիքներին և կարողություններին ուսուցման յուրաքանչյուր փուլում, ինչպես նաև նոր նյութի ուսուցման ձևերին, մեթոդներին և հնարներին: Հաջորդելիությունը բնորոշ է միևնույն պետության կամ տարբեր պետությունների հանրակրթական դպրոցների ուսումնական ծրագրերին, այն ապահովում է զուգահեռ դասարանցիների գիտելիքների ծավալների հավասարեցում և ուսումը շարունակելու հավասար հնարավորություններ [2,624]: Հաջորդելիության մանկավարժական սահմանումը ներառվում է այդ սկզբունքի գիտական մեկնաբանության մեջ: Նախ այն պատճառով, որ մանկավարժությունը՝ որպես գիտություն, ընկած է բոլոր գիտությունների բազմության մեջ: Ինչպես նաև հաջորդելիության սկզբունքի գիտական առաջին գործառնությամբ՝ համակարգաստեղծը, վերաբերում է նաև ուսուցման համակարգերին, որոնցում գործում են համակարգերի գոյության և զարգացման ընդհանուր օրենքները: Այս դեպքում էլ հաջորդելիության մանկավարժական և գիտական սահմանումները հարաբերվում են որպես տեսակը

սեռին: Այսպիսով՝ պատկերելով էյլեր-Վեննիի օղակներով՝ կունենանք.

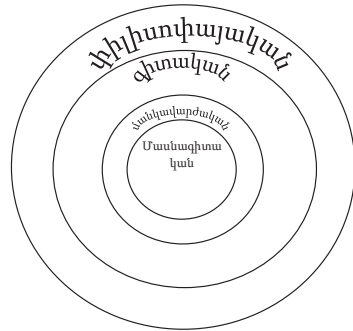

Գծապատկեր 2.

Մանկավարժական մակարդակում հաջորդելիությունը ուսումնասիրել են մի շարք մանկավարժներ, գիտնականներ, հոգեբաններ: Ուսուցման մեջ հաջորդելիության ապահովման առաջին լուրջ փորձերը նույնպես կարելի է կապել Յ.Ա. Կոմենսկու անվան հետ: Հեղինակի պնդմամբ՝ բոլոր պարապմունքները պետք է դասավորվեն այնպես, որ հաջորդը միշտ հենվի նախորդի վրա, իսկ նախորդը միշտ ամրապնդվի հաջորդով: 19-րդ դարում Կ.Դ. Ուշինսկին առաջիններից անդրադարձավ հին և նոր գիտելիքների միջև անհրաժեշտ կապերի հաստատման և գործնականում հաջորդելիության խնդրի հետազոտման հարցերին:

Մեթոդական մակարդակում հաջորդելիության վերաբերյալ կատարված հետազոտությունները կրկին ապացուցում են հետազոտվող սկզբունքի բազմարժեքությունն ու բազմիմաստությունը: Չնայած նրան, որ ուսուցման տարբեր առարկաներում հաջորդելիության կապերը բովանդակային և մեթոդական առումներով ունեն որոշակի առանձնահատկություններ, սակայն բոլոր դասընթացներում էլ հաջորդելիությունը ապահովում է նորի զարգացումը հնի մեջ, էապես նոր որակների կառուցումը հնի դրականի պահպանմամբ: Մեր աշխատանքում այն կդիտարկվի միայն մաթեմատիկայի դասավանդման մեթոդիկայի տեսանկյունից, երբ հաջորդելիությունը դրսևորվում է ուսում-

նական նյութի, ուսուցման միջոցների և կազմակերպման ձևերի համաձայնեցման մեջ: Հաջորդելիության մեկնաբանման մեթոդական մակարդակը ներառվում է մանկավարժական մակարդակի մեջ, քանի որ հաջորդելիության կապերի իրագործումը մանկավարժության մեջ ունի ավելի ընդհանուր բնույթ:

Գծապատկեր 3.

Մաթեմատիկայի դասավանդման՝ նեղ մասնագիտական տեսանկյունից, հաջորդելիությունը դիտարկվել է բազմաթիվ մաթեմատիկոս-մանկավարժների կողմից: Այս մակարդակում հաջորդելիության խնդիրը շոշափել է մեթոդական մի շարք հարցեր. դպրոցի շրջանավարտի՝ բուհում սովորելու մաթեմատիկական պատրաստվածության տեսանկյունից, մաթեմատիկական պատրաստվածության տեսանկյունից ուսանողի՝ ապագա մասնագիտությանը պատրաստ լինելը: Մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացում հաջորդելիության հիմնախնդրին նվիրված հետազոտությունները առավելապես միակողմանի բնույթ են կրում. այս կամ այն բովանդակային - մեթոդական գծերով, ըստ ուսումնական նյութերի, որոնք ներկայացնում են դասընթացի մի մասը, ուսուցման որոշակի աստիճանում: 90 - ական թվականների սկզբերին հրատարակվեց միջին մաթեմատիկական կրթության չափորոշի նախագիծ, որում արտացոլում գտան սովորողների մաթեմատիկական պատրաստվածությանը ներկայացվող պահանջները ուսուց-

ման երեք աստիճաններով՝ տարրական, հիմնական և ավագ: Սակայն այդ նախագծում ևս համապատասխան ուշադրություն չի դարձվել մաթեմատիկայի ուսուցման մեջ հաջորդելության կապերի զարգացմանը:

Այսպիսով՝ «հաջորդելիություն» հասկացությանը նվիրված բոլոր աշխատություններն ուսումնասիրելով՝ մենք

կարողացանք հասկացության զարգացումը ներկայացնել հիերարխիկ աստիճանների տեսքով՝ կախված տվյալ բնագավառում հաջորդելիության դոմինանտ գործառույթից:

Հոդվածի ներկայացման տարեթիվը՝
15.03.2015

ՉԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Баллер Э. А., Преемственность в развитии культуры, Москва, 1967, 254 с.
2. Педагогический словарь, том 2, Москва, И.А. пед. Наук РСФСР, 1960, 766 с
3. Философская энциклопедия, “Советская энциклопедия”, том 4, 1967, 591 с

КЛАССИФИКАЦИЯ ОПРЕДЕЛЕНИЙ ПОНЯТИЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТИ

СЕДА КОЧАРЯН

*Армянский государственный педагогический университет имени Хачатур Абовяна,
кафедра методики преподавания математики, соискатель*

В статье проанализированы все определения преемственности и толкование этого понятия разными авторами. Систематизированы различные определения преемственности и представлено историко-логическое развитие понятия в виде иерархических ступеней – философской, научной, педагогической, узко – педагогической (с точки зрения преподавания математики). За основу классификации взята та функция преемственности, которая доминантна в данном случае.

Дата представления статьи: 15.03.2015

THE CLASSIFICATION DEFINITION OF SUCCESSION PRINCIPLES

SEDA KOCHARYAN

*Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan,
Chair of the Methods of Teaching Mathematics, Applicant*

The article analyzes all the definitions of “Succession” and the interpretation of this concept by different authors.

Various definitions of the concept “Succession” are systematized and historical-logical development in hierarchical level is provided: philosophical, scientific, educational, pedagogical, narrow pedagogical (from the point of view of teaching mathematics). As a basis of classification is taken that function of succession, which is dominant in this case.

Article submission date: 15.03.2015